

Breu història del Museu Geològic del Seminari de Barcelona (MGSB). La seva tasca d'investigació

Actualment pot semblar estranya la creació d'un museu geològic promogut per l'Església i situat a l'edifici del Seminari Conciliar. Les dues consideracions tenen una fàcil resposta⁴ reforçada a més per la tradició de nucli cultural que havia mantingut l'Església Catòlica des de l'Edat Mitjana.

El Museu Geològic del Seminari de Barcelona (MGSB) fou fundat el 1874, any en què el Seminari Conciliar va ser designat escola de secundària agregada a l'Institut Provincial (seguint el Decret de l'Estat de 29 de juliol de 1874). Amb aquesta designació els estudis que s'impartirien en el Seminari tindrien validesa civil i passaven a estar oberts a tots els alumnes, no només als seminaristes.

La càtedra d'Història Natural i Fisiologia fou confiada a Jaume Almera i Comas, que el mateix any 1874 s'havia doctorat en Ciències Naturals. L'ensenyament de la geologia va ser poc després una assignatura independent.

Com veiem, la creació del Museu va tenir el seu origen en la docència. Almera va seguir ensenyant geologia fins a l'any 1885, poc abans de començar la ingent tasca del Mapa geològic de la província de Barcelona, encarregat per la Diputació.

La tasca docent va estar acompanyada sempre per la labor d'investigació geològica i paleontològica que ha marcat l'esdevenir del Museu. Ja el mateix any de la seva creació, Jaume Almera i els seus alumnes van iniciar la recollida de materials per a la formació del nou museu amb un doble objectiu: que la recollida servís de recolzament de les classes teòriques i que els materials fossin estudiats de manera més completa i científica.

El 1879 Salvador Casañas, rector del Seminari, va enviar una circular als rectors, vicaris i a tot el clergat de la diòcesi demanant la seva col·laboració a fi d'enriquir les col·leccions del Museu d'Història Natural i de Geologia que serien instal·lades en el nou edifici del Carrer de la Diputació inaugurat tres anys més tard, el 1882.

El doble objectiu inicial de la creació del Museu: la docència i la investigació, es va anar decantant cap a la investigació. Jaume Almera, que no va tenir una formació teòrica en geologia, va trobar-se amb la necessitat de completar els exemplars del Museu i sobretot d'anar formant una biblioteca de geologia i paleontologia. En una obra seva⁵, Almera menciona un dispendi de 3 000 ptes. en dos anys per comprar llibres descriptius de fòssils (imagineu la quantiosa xifra, que avui representaria prop de 15 000 euros).

La investigació paleontològica, tant abans com ara, s'ha de basar en els treballs publicats que permetin l'estudi i la classificació dels exemplars dipositats. Ben aviat es va veure que la intenció de Jaume Almera era disposar de la documentació existent a Europa que permetés aquest estudi amb èxit. Reproduïm una nota d'Artur Bofill, col·laborador d'Almera, del 1885 *"Finalment revisàrem la important biblioteca de Història Natural que hi ha en el mateix Museu, podent admirar la riquesa de obras, raras unas, costosas otras, referents sobre tot a la pale- ontologia secundaria de la India, Portugal, França, Belgica, Italia, Suissa y lo poch que se ha publicat referent a Espanya y las Balears"*.

Va ser aleshores quan Almera va iniciar la seva experiència sobre el terreny, seguint les lliçons pràctiques del geòleg J. J. Landerer. Va ser el mateix Landerer –que ja n'era membre– que va proposar a Almera com a membre de la Société Géologique de France, societat en la qual es trobaven grans mestres de la geologia. Els membres de la Societat el van proclamar membre el 3 de desembre de 1877 i posteriorment va començar a assistir a diverses reunions de la Société i també a sessions del Congrés Geològic Internacional. És a partir d'aquestes experiències i de les relacions que des de llavors va tenir amb altres geòlegs d'arreu del món que va començar la seva tasca d'investigació. Com a mostra, el 1879 va iniciar amb el seu col·lega Artur Bofill l'estudi paleontològic dels mol·luscs del Terciari, que anys més tard va donar lloc a la publicació de tres monografies considerades actualment una obra mestra, molt avançades a l'època.

A Almera se li va oferir una oportunitat única per seguir les seves investigacions de geologia sobre el terreny: la realització, junt amb Bofill, del Mapa geològic de la província de Barcelona encarregat per la Diputació Provincial el 1885. En veure la ingent tasca que tenia per endavant, Almera va encarregar les classes de geologia i la cura del Museu a Joan Palou Dachs que va continuar la seva tasca docent fins

a la seva mort el 1919, any en què també morí Almera.

Des de 1919 fins al 1926 tots els estudis històrics citen una crisi en el funcionament del Museu. Aquesta crisi, evidentment aguditzada per la mort de Jaume Almera, tenia el seu origen en el traspàs que s'inicià el 1918 de les col·leccions d'Almera i dels documents relacionats amb els seus treballs del Mapa geològic al Museu Martorell amb la intenció de crear un centre únic que reunís els exemplars i el coneixement geològic de Catalunya en un Museu Geològic de Catalunya.

En qualsevol cas, es va tenir la precaució de mantenir les col·leccions del Museu, deixant-hi un duplicat de cada exemplar dels enviats al Museu Martorell. També va sortir en aquest període el personal i la documentació del servei del Mapa Geològic, que fins al 1915 havia estat localitzat al Museu del Seminari. Aquesta davallada de mitjans personals i materials va fer pensar en una possible desaparició del Museu al no tenir un objectiu clar per al seu manteniment.

Aquesta dinàmica negativa va canviar el 1926 en ser nomenat Josep Miralles nou bisbe de Barcelona que va voler elevar el nivell científic del Seminari des del primer moment. Va nomenar especialistes de cada disciplina per dirigir els estudis. Per a la càtedra de Ciències Naturals i Astronomia va ser nomenat un antic deixeble d'Almera, Josep Ramon Bataller.

Bataller va donar un fort impuls al Museu. La combinació de les seves exploracions sobre terreny juntament amb les nombroses publicacions li van proporcionar un gran reconeixement internacional (entre d'altres el president de la República Francesa el va investir Doctor Honoris Causa per la Universitat de Tolosa de Llenguadoc); era membre de la Société Géologique de France i acadèmic de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts. Va ser el primer catedràtic de paleontologia de la Universitat de Barcelona (1949).

Aquesta dinamització va fer que des de 1926 fins al 1936 s'incrementés el nombre de publicacions científiques fetes al Museu per Josep Ramon Bataller i altres investigadors nacionals o estrangers, i també s'incrementés el nombre de nous exemplars de fòssils degut a les seves exploracions. Tant que, malgrat disposar d'un ampli espai, aviat va ser insuficient i es van haver de construir noves vitrines i arxivadors, amb el suport econòmic del bisbe Miralles. El 1929 es va adquirir un modern microscopi petrogràfic per a l'estudi dels centenars de seccions litològiques que preparaven els alumnes del Seminari durant el seu temps lliure.

Tots aquests materials i documentació, fruit de l'empenta de Bataller, que s'afegien als aportats per quasi tres generacions de geòlegs, van quedar pràcticament destruïts durant la Guerra Civil (1936-1939) en produir-se la pràctica devastació del Seminari.

De nou, just acabada la guerra, Josep Ramon Bataller es va esforçar per tornar a agrupar els materials que s'havien salvat però que estaven dispersos. Amb aquests materials i amb els d'Almera (que afortunadament es van salvar íntegrament), Bataller va continuar les seves exploracions del terreny, incrementant a un ritme extraordinari les seves publicacions científiques ajudat pels seus alumnes. Les vitrines que es feien necessàries es van construir amb les restes dels llits dels antics seminaristes.

Amb la intenció de crear una publicació que servís d'exposició dels treballs dels investigadors del Museu i a fi de promoure l'intercanvi amb altres publicacions científiques nacionals o estrangeres, el 1949 s'iniciaven els volums *Trabajos del Laboratorio de Geología*.

Durant la direcció de Josep Ramon Bataller es va iniciar la numeració dels exemplars fòssils i minerals de les col·leccions del Museu i també un índex amb les fitxes corresponents dels llibres i publicacions de la biblioteca. Tot aquest procés s'ha continuat fins a l'actualitat, ara de forma simultània amb la informatització de totes les dades dels exemplars fòssils.

El 1951 es creà la Secció de Paleontologia del Centro Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) a Barcelona, amb seu al Museu i dirigida per Josep Ramon Bataller. La presència d'aquesta Secció amb personal i mitjans econòmics va permetre més d'un impuls científic important en les investigacions del Museu, i l'assistència del mateix Bataller a diversos congressos internacionals.

Josep Ramon Bataller va morir el 1962 i el seu successor va ser el seu deixeble Lluís Via que ja era professor del Seminari i investigador del CSIC. Al no ser ell el titular de la càtedra de Paleontologia de la Universitat, el 1963 es va traslladar la Secció de Paleontologia a la Universitat, però la seva pertinença al CSIC va permetre la creació el 1964 d'una nova secció del CSIC al Museu, la Secció de Bioestratigrafia, com a centre subvencionat. El treball fruit d'aquesta col·laboració va ser ídent.

El més important que cal destacar és el fitxer de “Biostratigraphia hispanica” on es comparen i relacionen més de 25 000 exemplars fòssils classificats al Museu, amb l’obtenció de 2 500 fitxes de bioestratigrafia. Aquest tipus de fitxer enllaçat era pioner a l’Estat espanyol i també a la majoria de museus estrangers. Les fitxes tenen les dates estratigràfiques del jaciment i relacionen els diferents exemplars fòssils trobats i catalogats d’aquest jaciment amb el seu número del registre i la seva localització física dins del Museu. Algunes fitxes contenen també detalls del jaciment com la columna estratigràfica o referències a articles publicats i dipositats a la biblioteca.

Es va continuar també amb la publicació dels volums *Trabajos del Laboratorio de Geología del Seminario de Barcelona* iniciats en l’època de Bataller. Des de 1963 fins al 1982 es van publicar un total de 150 treballs d’investigació.

Lluís Via va continuar la tasca dels seus predecessors en l’afany d’enriquir científicament el Museu: el va obrir a investigadors i afeccionats, era el que ell anomenava *servicio de ayuda a la investigación y servicio de iniciación a la investigación*. En deu anys (1964-1974) es va rebre la visita de 316 investigadors, dels quals 55 eren estrangers, i de 217 estudiants universitaris.

A continuació veiem la descripció que feu el llavors degà de la Facultat de Geologia de la Universitat de Barcelona, Salvador Reguant, de les tasques de Lluís Via: *“El Museo de Geología del Seminario, sobre todo desde 1963, fecha en que el Dr. Via se hace cargo de la dirección del mismo, ha adquirido decididamente una dimensión pedagógica, tanto en la instalación de vitrinas organizadas con finalidades didácticas, como en la constante atención a los estudiosos, universitarios o no, a fin de facilitar material, bibliografía y orientaciones precisas para una correcta iniciación en el campo de la paleontología y la bioestratigrafía... el Museo de Geología del Seminario de Barcelona es prácticamente el único museo en Cataluña y, probablemente en España, que hoy por hoy, tiene una infraestructura adecuada para la colección, consulta y utilización de los invertebrados fósiles tanto en su vertiente sistemática como estratigráfica”*.

Durant la seva direcció es va ampliar i reestructurar el Museu, ocupant l’espai que podem veure actualment. El 1966 el Seminari cedeix noves sales que permeten la disposició en museu (d’accés al públic), laboratori, biblioteca i direcció i arxius. També s’incorporà la biblioteca particular de Josep Ramon Bataller amb 4 000 exemplars i la de Marià Faura i Sans amb uns 2 000. El 1982 la biblioteca del Museu va arribar als 11 000 volums i 4 300 articles.

En aquell període, el nombre de fòssils classificats va arribar a ser proper als 40 000 exemplars, dels quals, el 1991, 381 holotips eren dipositats a la nova vitrina Typotheca adquirida per a la seva exhibició a la sala del Museu. Llavors la sala del Museu ja comptava amb una cinquantena de vitrines d’exposició, la majoria il·luminades.

A part de les millores fetes a la biblioteca i a la sala del Museu, es van fer importants inversions en el laboratori amb l’adquisició de molts instruments especialitzats. Això referma la importància que Lluís Via donava a la investigació i al concepte de mantenir el Museu actualitzat: un equip complet de fotografia, nous microscopis, eines de tall per a seccions fines, aparell d’ultrasons per a la neteja de microfòssils...

A la seva mort, el 1991, el va substituir l’actual director del Museu, Sebastià Calzada que n’era el subdirector.

És a l’època de Calzada que el Museu incrementa la seva presència a la societat científica. Sota la seva direcció, ell mateix i d’altres investigadors del MGSB publiquen un gran nombre d’articles paleontològics i se segueix incrementant la determinació de noves espècies, publicades ja amb el rigor normatiu imperant actualment, i la continua revisió de les determinades en etapes anteriors. En el període 1991-2020 es determinen 348 noves espècies i els seus holotips es troben exposats a les vitrines de la Typotheca. El nombre de tàxons dipositats i enregistrats a la col·lecció general era de 85 875 l’octubre de 2020.

El 1994, i per iniciativa de Sebastià Calzada, es crea l’associació Amics del Museu Geològic del Seminari amb el clar objectiu de donar suport econòmic a les activitats del Museu mitjançant les quotes dels seus associats, especialment a les publicacions periòdiques. L’associació Amics del Museu té una bona dinàmica interna, realitzant sortides de coneixement geològic, visites a altres museus i difonent notícies científiques rellevants especialment a través del seu blog: museugeologic.blogspot.com.es

Actualment el Museu edita dues publicacions periòdiques:

- *Batalleria*, que s'edita des de 1988 i té una periodicitat semestral o anual, segons el volum d'articles.
- *Scripta*, que se n'editen tres sèries diferents segons la temàtica:
 - *Sèrie Paleontològica*, amb 26 números editats fins ara.
 - *Sèrie Miscel·lània*, amb 3.
 - *Sèrie Malacològica*, amb 2.

Del seu intercanvi amb universitats i museus d'arreu del món, i també de la difusió per mitjans electrònics de les investigacions del Museu, neix la col·laboració científica amb aquestes entitats que el visiten per estudiar *in situ* els exemplars descrits o sol·liciten el seu préstec per a l'estudi en els seus laboratoris. No és estrany trobar en aquests darrers anys membres del British Museum o de les universitats de Praga o de Buenos Aires fent estades al MGSB.

La biblioteca ha seguit incrementant el volum de llibres i articles; el 2020 ha arribat a 17.771 exemplars. El 1999 s'amplia l'espai d'exposicions amb la inauguració de la Sala Cardenal Carles, annexa a les instal·lacions del Museu i dedicada a tasques pedagògiques per a les escoles que visitin el Museu. És pensada per donar a conèixer didàcticament exemplars de la vida natural, en especial fòssils, roques i minerals. El butlletí *Pagurus* que neix per seguir l'exposició i conèixer les novetats, es pot consultar informàticament i ja se n'han publicat 12 números.

El 1994 Calzada, seguint les directrius de la Llei de Museus del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, que exposa quines són les condicions que ha de tenir un museu per a ser inscrit oficialment en el Registre de Museus i que exigeix (article 11) que "cada museu ha d'inventariar tots els béns culturals que integren els seus fons", inicia la informatització de les fitxes manuals de registre dels exemplars fòssils ja classificats al MGSB. El mateix director Sebastià Calzada s'hi dedica personalment. Actualment es troba pràcticament acabat i se solapa amb la informatització dels altres fitxers de dades existents al Museu, ja mencionats, com la digitalització de les fitxes dels jaciments de Catalunya o la creació de la base de dades de la col·lecció d'holotips actualment fàcilment accessible i que és enllaçada amb les fotografies digitals associades a cada exemplar.

Complerts els requeriments de la Llei, el MGSB és inscrit en el Registre de Museus de Catalunya amb el número 45 com a museu monogràfic, segons Resolució de 10 de gener de 1995¹².

És fàcil d'entendre que institucions com el Museu Geològic del Seminari difícilment poden assumir soles els costos humans i materials que representen les tasques d'investigació contínua, especialment amb la constant actualització que precisa l'actual societat de la informació. El Museu es una entitat sense ànim de lucre i també sense ingressos regulars, atès que les visites al Museu, consultes a la seva biblioteca, assessorament científic a la recerca nacional i internacional, etc. han estat activitats sempre gratuïtes. Els costos ordinaris de manteniment del local, pagaments de llum, aigua, vigilància, entre d'altres, han estat coberts sempre per l'Església (Seminari Conciliar), mentre els costos "extraordinaris" com les publicacions o les assistències a congressos han estat tradicionalment suportats per les mateixes persones que fan recerca al Museu, a títol personal o a través de l'Associació d'Amics del Museu.

Tal com va succeir amb el CSIC en el període de la direcció de Josep Ramon Bataller i Lluís Via, ara, el MGSB rep el suport de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya formalitzat a través d'un Conveni Marc signat el 2007 i que mitjançant acords específics permet que es faci recerca al Museu i es desenvolupin treballs orientats a preservar el patrimoni documental amb la finalitat que, a través dels mitjans de l'ICGC, es posin a l'abast de la societat.

La Generalitat va concedir el 2009 la *Creu de Sant Jordi* al Museu "en reconeixement a la valuosa tasca científica". La sol·licitud per a la concessió de la distinció va ser avalada per moltes universitats d'arreu del món, i també per personalitats de l'àmbit de la cultura del país

